

МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ГРИ (НА ПРИКЛАДІ НАРОДНИХ ІГОР)

Ольга ТКАЧЕНКО (Кіровоград)

У статті звертається увага на сутність та структуру майстерності педагога в організації гри, її залежність від етнопедагогічної компетентності; визначається виховний потенціал ігор народів світу.

В статье обращается внимание на сущность и структуру мастерства педагога в организации игры, ее зависимость от этнопедагогической компетентности; определяется воспитательный потенциал игр народов мира.

Ключові слова: педагогічна майстерність, народна педагогіка, етнопедагогічна компетентність учителя, гра, ігри народів світу.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Світові тенденції демократизації суспільства, глобалізації економіки зумовлюють зміни концептуальних підходів до освіти, оновлення її змісту, технологічного забезпечення. Багатофункціональність ігрової діяльності, значення гри як випробуваного віками засобу для формування особистості

дитини актуалізують ігрові технології, майстерність їх застосування сучасними педагогами з метою реалізації орієнтирів вітчизняної системи освіти на сприяння «національній самоідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури», сформульованих у «Національній доктрині розвитку освіти» [3, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми ґрунтується на наукових знахідках ряду дослідників, які в різні часи з'ясовували сутність гри (Ф. Бойтендайк, К. Гросс, Д. Б. Ельконін, Й. Хейзінга, Ф. Шиллер, В. Штерн), визначали її педагогічну цінність (Л. В. Артемова, Н. П. Анікеєва, П. П. Блонський, Л. С. Виготський, О. С. Газман, Р. І. Жуковська,

О. В. Запорожець, Д. В. Менджерицька, Н. Я. Михайленко, О. П. Усова, В. І. Устиненко, М. Г. Яновська та інші), характеризували педагогічну майстерність та її елементи (Н. В. Гузій, І. А. Зязюн, Н. В. Кічук, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич та інші), висвітлювали особливості застосування ігрових технологій у педагогічному процесі (Н. В. Кудикіна, Т. І. Поніманська, О. Г. Штепа, П. М. Щербань). Питання майстерності педагога в організації гри, взаємозв'язок цієї проблеми з етнопедагогічною компетентністю вчителя-вихователя не знайшли належної характеристики в науковій літературі, що і визначило мету і завдання даної статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити сутність та структуру майстерності педагога в організації гри, її взаємозв'язок з етнопедагогічною компетентністю фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майстерність педагога в організації гри ми визначали, опираючись на результати досліджень І. А. Зязюна, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривоноса, О. Г. Мирошник, Н. М. Тарасевич в галузі професійної майстерності педагога [5, 3034]. Враховуючи запропоноване ними визначення педагогічної майстерності, ми вважаємо, що майстерність педагога в організації гри може бути визначена як комплекс властивостей особистості педагога, який забезпечує ефективну організацію ігрової діяльності дітей певного віку. Відповідно, елементами цього аспекту майстерності виступають гуманістична спрямованість діяльності педагога, його компетентність у визначеній галузі та педагогічна техніка, уміння якої реалізується на базі розвинених педагогічних здібностей (у першу чергу, комунікативних, креативних, організаторських, перцептивних).

Професійна компетентність педагога, який здатен майстерно організувати гру, ґрунтується на етнопедагогічній компетентності. Це твердження пояснюється, у першу чергу, трьома основними положеннями: 1) давністю феномена гри; 2) багатством народного педагогічного досвіду в цій галузі; 3) потребою врахування сучасним педагогом етнічного складу населення України, реалізації зазначених провідних орієнтирів вітчизняної системи освіти.

Етнопедагогічна компетентність розглядається нами як різновид педагогічної компетентності та складова педагогічного професіоналізму, що передбачає володіння педагога системою етнопедагогічних знань, умінням грамотно застосовувати надбання світової народної педагогіки в сучасних умовах. Етнопедагогічна компетентність у майстерній організації гри має такі компоненти:

1) динамічна система знань про теорії походження гри, їх обумовленість домінуючими на певних територіях у певний період розвитку суспільства поглядами на дитину та дитячу гру; ознайомленість з ігровими культурами різних народів світу; знання відомих класифікацій народних ігор; 2) інтерес до української ігрової культури та ігрових культур інших народів світу; установки на професійне самовдосконалення в цій галузі; готовність до організації ігрової діяльності дітей з урахуванням етнопедагогічних надбань людства; 3) високий рівень професійності психічних процесів, сформованість професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, доброзичливість, толерантність, емпатійність, спостережливості, креативність, адекватна професійна самооцінка); 4) інтелектуальні та практичні уміння, які дозволяють творчо оперувати надбаннями світового народного досвіду в галузі організації гри з метою виховання сучасних дітей (аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні, прикладні); зорієнтованість на вдосконалення цих умінь. Названі компоненти ми будемо мати на увазі при характеристиці різних елементів майстерності педагога в організації гри.

Гуманістична спрямованість діяльності педагога, який організовує гру, виявляється на різних етапах її організації. При попередній підготовці до гри – в усвідомленні цінності пропонуємої гри для розвитку не лише групи, а й конкретної дитини; у якісній підготовці ігрового інвентаря; у підборі та відпрацюванні засобів і прийомів залучення всіх дітей до гри. На етапі безпосередньої організації гри – у виявленні доброзичливості, привітності через міміку, пантоміміку, інтонації у мовленні; кмітливості через грамотне зацікавлення, чітке пояснення правил гри, уникнення конфліктних ситуацій; толерантності, оптимізму, спостережливості, тактовності через терпляче роз'яснення складного моменту, врахування ідей дітей, їхніх інтересів, об'єктивний розподіл ролей та оцінку успіхів дітей у грі, вчасну допомогу окремим учасникам гри тощо.

Компетентність педагога в організації гри передбачає оволодіння фахівця системою знань про походження, теорії гри, класифікацію ігор, їх багатофункціональність, вимоги до організації, специфіку організації ігор різних видів та ігрових форм навчання і виховання для дітей різних вікових категорій. Враховуючи, що названі знання об'єднані в межах теорії виховання, вони тісно переплітаються зі знаннями в галузі загальної, вікової, соціальної психології; загальної педагогіки, дидактики, педагогіки сімейного виховання, історії педагогіки; етики, естетики, соціології; історії,

етнографії тощо. Важливо, що система цих знань має динамічний характер, повинна постійно оновлюватись.

Етнопедагогічний аспект визначеної компетентності, конкретизуючи вище сказане, передбачає знання педагогом традиційних ігор українців та інших народів, закличок, ustalених способів розподілу ролей, прийомів стимулювання активності гравців, мирилок. Наприклад, за звичаями багатьох народів, як зазначає Г. В. Довженко, «лише зрідка вибір ведучого відбувався за загальною домовленістю гравців». «Здебільшого, пише дослідниця, використовувались способи, що забезпечували рівні шанси всім учасникам гри» [2, 132]. До таких способів відносяться лічилки, зговірки, жеребкові примовки і дії, лічба. Так, українська народна лічилка, яка, на перший погляд, виявляє пустощі дітей, гру слів і звуків:

Одинці, двінці,
Люди, німці,
Конси, ронси,
Дивир, дикса, джя,

насправді являє собою деформовані форми числівників української мови, які ввібрали деякі елементи циганської, французької, німецької і єврейської мов [2, 137]. Знання таких тонкощів змісту лічилок та майстерне оперування ними на практиці сприятиме стимулюванню розумового розвитку дітей, піднесенню авторитету педагога тощо.

Професійні уміння організації гри в межах педагогічної майстерності підпорядковані педагогічній техніці та розподіляються на дві групи: 1) уміння володіти собою в процесі гри (мімікою, пантомімікою, голосом, емоціями, увагою тощо); 2) уміння організовувати гру, застосовувати сучасні технології, взаємодіяти з дітьми під час гри з метою вирішення основних та другорядних педагогічних завдань. У цій статті ми звернемось до умінь педагога вирішувати в процесі гри завдання різних напрямків виховання.

Одним з проблемних моментів організації гри для майбутніх фахівців, як свідчить практика професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів, учителів початкових класів, соціальних педагогів, є зацікавлення дітей грою. Знання історії різних ігор, подібних ігор різних народів, традиційної атрибутики народних ігор, закличок удосконалить уміння педагогів актуалізувати ту чи іншу гру для дітей, мотивувати їхню діяльність.

Е. Б. Тейлор, наприклад, досліджуючи первісну культуру, звернув увагу на привабливість для дітей звуків довкілля. Він писав, що англійські діти здавна «забавляються наслідуванням крику тварин», а новозеландці люблять гру, під час якої вони хором створюють враження «вищання пилки чи

рубанка», «пострілу з рушниці» [7, 69]. Ж. Ледлофф, М. Стінгл описували індіанців, які легко відтворювали крики синичок, орлів, інших птахів. Цікаво, що дорослі австралійці, розважаючись з дітьми, пропонували їм визначити створений звуковий образ відомої тварини (тож, виступаючи в ролі організатора гри, були спостережливими, добре володіли своїм голосом). Адаптована передача частини цієї інформації дітям сприятиме зацікавленню подібними іграми українців: імітація крику журавлів («Кру-кру-цукру-кру, кругом-кругом-кругом, кру-кру-цукру, нема-нема, кру-кру-ключем, ключем-ключем!»), щибету ластівки («Червачі-брухачі, випили, виїли: нам нема нічого») [4, С.299]; відповідатиме завданням ігор типу української «Соловечку, сватку, сватку» (діти показують, як росте мак), російської гри «Павучки» (гурт з декількох дітей імітує рухи комах з великою кількістю ніг), казахської гри «Сова» (гравці, подібно до жабенят, кумкають, як козенята – мекають, як жеребчики – іржуть).

Подібні ігри при грамотній їх організації можуть бути спрямовані на вирішення завдань розумового, фізичного, морального, еколого-естетичного виховання через розвиток пам'яті, уважності, естетичної сприйнятливості, уважності до зовнішніх властивостей різних об'єктів природи (звуки: висота, ритм, тембр, темп; рухи: пластика, послідовність, просторове розташування тощо), товариських якостей, згуртованості, розвитку слуху, голосового апарату, координації рухів тощо.

Зацікавлення матиме розвивальний характер, якщо вчитель виявлятиме свої знання аналогічності ігор народів світу українським народним іграм. Наприклад, до української народної гри «Гилка» подібні російська «Ланга», німецька народна гра «Шлагбаль», румунська «Ойна», швейцарська «Хорнус», грузинська «Гавра», англійський «Крикет» тощо. Багатьом народам відомі ігри, схожі на гру «Довга лоза», у якій діти за певними правилами перестрибують один одного. Грі у піжмурки подібна грецька гра «Мідна муха» [1, 116]. Такі порівняння заохочують дітей до самоосвіти, удосконалення своїх знань з географії, народознавства.

Поповнити знання дітей про народи, які живуть на Землі, їхню культуру, піклуватись про етнічну самоідентифікацію вихованців можна під час організації ігор різних народів, а також ігор про різні народи. Наприклад, Л. В. Ракава, описуючи ігрові традиції білорусів, згадує гру дітей в індіанців, яка передбачала зміну кольору шкіри, завдяки чорниці, суніям та глині, відтворення способу життя американських народів [6, 78]. Керівництво такою грою передбачає уточнення

і розширення знань дітей про індіанців, їхні національні ігри та іграшки.

Аналіз педагогом відомих народних ігор приведе його до висновку, що значна кількість ігор малої та середньої рухливості, пропонує сучасним школярам, є традиційними для народів Півночі (чукчі, ескімоси, юкагири, коряки, інші). До таких ігор можна віднести ігри з пальцями рук, з ниточками, перетягування канату, ходьба на п'ятах. Цікавою та повчальною для дітей буде інформація про інші специфічні ігри цього регіону: ігри з пальцями рук («Акилук-мизинчик»), «Хто сильніший?», ігри з камінням (піднімання, пхання, «Влуч у череп кита», «Хто сильніше з камінням у руках», «Відбий камінь», «Жонглювання»), змагання в пліганні на покритій жиром шкірі моржа, у повзанні на колінах, ігри з нитками («Фігури», головоломки), ігри з паличками. Важливим для удосконалення майстерності педагога є опис поведінки дорослих у різноманітних іграх. Так, у народів Півночі люди старшого віку ніколи не залишались байдужими до ігор дітей. Вони підтримували учасників ігор, вболівали за них, часто (і в 60 років) брали в них безпосередню участь. У деякі ігри, зазначає А. М. Фролова, грали обов'язково і дорослі, і діти. Наприклад, в ескімоській грі у м'яча («Анкфкусельк») – дорослі починали гру, а діти завершували [8, 131]. Згадані ігри допомагають вирішити не лише завдання фізичного виховання, а й морального, розумового, естетичного.

Елементи ігрових традицій різних народів можуть застосовуватись у сучасних іграх. Так, Й. Хейзінга нагадує про традиції віршотворення і декламування у різних народів: два фіни при читанні «Калевали» сидять один проти одного, тримаючись за руки, і розхитуються вперед і назад, змагаючись у декламації віршів; подібний звичай описується в давньонорвежській сазі; важливим умінням на Далекому Сході вважалась імпровізація віршів у паралельному відтворенні [9, 74–76]. Виконання під час ігор віршів з певними рухами покращить якість запам'ятання ігрового матеріалу, сприятиме розвитку відчуття ритму, дослідницьких умінь вихованців.

Одним з різновидів народних ігор А. В. Цюльє називає рухові ігри та забави зі співом, приказками та примовками («Женчикок-бренчикок», «Маківочка», «Рак-неборак»). Виконання таких ігор є цінним як для дитини, так і для педагога, так як удосконалює дихання, постановку голосу, організаторські уміння, акторські здібності. Володінню власними емоціями сприяють такі українські народні ігри, як «Була в лісі?», «До баби по сіль», «Сміх». Тож, організація

народних ігор педагогом сприятиме удосконаленню і його загальної професійної майстерності.

Висновки і перспективи подальших розвідок на пряму. Таким чином, майстерність педагога в організації гри може бути визначена як комплекс властивостей особистості педагога, який забезпечує ефективну організацію ігрової діяльності дітей певного віку. Елементами цього аспекту майстерності виступають гуманістична спрямованість діяльності педагога, його компетентність у визначеній галузі та педагогічна техніка, уміння якої реалізується на базі розвинених педагогічних здібностей. Майстерність педагога в організації гри ґрунтується на його етнопедагогічній компетентності, що обумовлено багатством вивченого віками народного педагогічного досвіду в царині ігрової культури.

Перспективами вивчення проблеми може бути розгляд педагогічних технологій ознайомлення дітей різних вікових категорій з народними іграшками, дослідження традиційних етнопедагогічних засобів стимулювання активності дітей у грі та особливостей їх застосування в процесі виховання сучасних школярів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бекъ-де-Фукьер Л. Игры древних / Л. Бекъ-де-Фукьер. – К.: Типография В. И. Давиденка, 1877. – 220 с.
2. Довженко Г. В. Український дитячий фольклор (віршовані жанри) / Галина Василівна Довженко. – К.: Наукова думка, 1981. – 172 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. №7. – С. 4–10.
4. Дитячі пісні та речитативи / [упор. Г. В. Довженко, К. В. Луганська]. – К.: Наукова думка, 1991. – 408 с.
5. Педагогічна майстерність / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Ракава Л. В. Традиції сімейного виховання у буларуской весцы / Любоу Васільеуна Ракава. – Мінск: «Ураджай», 2000. – 112 с.
7. Тейлор Э. Б. Первобытная культура: в 2 т. / Эдуард Б. Тейлор. – СПб.: Издание редакции журнала «Знание», 1872. – Т. 1. – 383 с.
8. Фролова А. Н. Этнопедагогика детства коренных народов Северо-Востока России / Алла Николаевна Фролова. – Магадан: Кордис, 2001. – 231 с.
9. Хейзинга Й. Homo Ludens. Опыт исследования игрового элемента в культуре / Й. Хейзинга // Самосознание европейской культуры XX века / [сост. Р. А. Гальцева]. – М.: Издательство политической литературы, 1991. С. 69–95.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Ткаченко Ольга Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя, становлення його етнопедагогічної компетентності.